QORAQALPOG‘ISTONDA SHAHARSOZLIK VA URBANIZATSIYA TENDENSIYALARI

Matsalaeva Gozzal Zaripbaevna
E-mail: matsalaevagozzal@gmail.com

Qabul qilindi: 02.11.2025
Ko‘rib chiqildi: 03.11.2025
Tasdiqlandi: 04.11.2025
Kalit so‘zlar:
shaharsozlik, urbanizatsiya, qoraqalpog‘iston, infratuzilma, ijtimoiy muammolar, yashash sharoitlari, barqaror rivojlanish, aholi migratsiyasi.

Annotatsiya. Ushbu tezisda Qoraqalpog‘iston Respublikasida shaharsozlik va urbanizatsiya jarayonlari o‘rganilgan. Ushbu jarayonlarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlari tahlil qilinib, Qoraqalpog‘istondagi shaharlarning rivojlanishi, urbanizatsiya tendensiyalari va shaharsozlikning ijtimoiy ta’siri haqida so‘z boradi. Shuningdek, ekologik xavflar va ularning shaharsozlikka ta’siri, shaharlar orasida ijtimoiy tengsizlikning yuzaga kelishi, va bu muammolarni bartaraf etish uchun zarur bo‘lgan strategiyalar ko‘rib chiqilgan. Maqola shaharlarni barqaror rivojlantirish uchun ilg‘or shaharsozlik yondashuvlarini taqdim etadi.

Kirish. Qoraqalpog‘iston Respublikasi, O‘zbekistonning eng yirik va tabiiy resurslarga boy hududlaridan biri bo‘lib, so‘nggi yillarda shaharsozlik va urbanizatsiya jarayonlarida sezilarli o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Bu jarayonlar faqat iqtisodiy rivojlanish uchun emas, balki jamiyatning turmush darajasini yaxshilash va yashash muhitini zamonaviy talablarga moslashtirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Urbanizatsiya — bu aholi zichligi oshib borishi va qishloq joylaridan shaharlarga migratsiya qilish jarayonidir. Qoraqalpog‘istonning urbanizatsiya darajasi hali ham nisbatan past bo‘lsa-da, so‘nggi yillarda shaharlarda aholining soni keskin ortdi. 1990-yillardan boshlab, Qoraqalpog‘istonning yirik shaharlarida, ayniqsa Nukusda aholi sonining o‘sishi kuzatildi. Bu o‘sish, shuningdek, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik o‘zgarishlarni keltirib chiqardi.

Shaharsozlik sohasidagi o‘zgarishlar Qoraqalpog‘istonning iqtisodiy yuksalishiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Nukus va boshqa shaharlar yangi arxitektura loyihalari, infratuzilma yangilanishlari va zamonaviy uy-joy qurilishi bilan to‘lib-toshmoqda. Mamlakatda amalga oshirilayotgan hududiy rejalashtirish ishlari, yangi turar joylar va ish joylari yaratish, transport tizimini rivojlantirish kabi tashabbuslar urbanizatsiya jarayonini jadallashtirmoqda. Nukus shahrida, masalan, "O‘zbekko‘prik" va "Qoraqalpog‘iston Savdo Markazi" kabi yirik inshootlarning qurilishi shaharni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bunday loyihalar nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega, balki aholining turmush sharoitlarini yaxshilashga ham qaratilgan. Shuningdek, shaharlarni

obodonlashtirish va yashash muhitini yaxshilash uchun ekologik muammolarga ham e'tibor qaratilmoqda. Yangi parklar, yashil hududlar va ekologik loyihalar shaharning go'zalligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Qoraqalpog'istonning shaharsozlik rivojlanishida ekologik muammolar alohida ahamiyat kasb etadi. Bu hududda ekologik xavflar, xususan, Orol dengizining qurib qolishi va iqlim o'zgarishlari, aholi sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun urbanizatsiya jarayonida barqaror rivojlanishni ta'minlash va ekologik xavfsizlikni saqlash muhim ahamiyatga ega.
Shaharsozlik loyihalarida ekologik omillarni hisobga olish va yashil iqtisodiyotga o'tish, atrof-muhitni muhofaza qilish choralari ko'rish zarur. Bu nafaqat jismoniy inshootlarni qurish bilan cheklanmasdan, balki shaharlarning ekologik barqarorligini ta'minlashga ham qaratilgan sa'y-harakatlarni o'z ichiga oladi.

Urbanizatsiya jarayonining ijtimoiy tomoni ham katta e'tibor talab etadi. Yirik shaharlarning kengayishi, aholi zichligining ortishi, uy-joy taqsimoti va infratuzilma masalalari aholining turmush darajasiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Shaharsozlikda ko'proq e'tibor qaratiladigan jihatlarning biri bu — aholi uchun sifatli yashash muhitini yaratishdir. Bu, o'z navbatida, infratuzilmaning rivojlanishini, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarining mustahkamlanishini, shuningdek, ijtimoiy xizmatlar sifatining oshishini talab etadi. Shuningdek, urbanizatsiya jarayonida shaharlar orasida ijtimoiy tengsizliklar ham yuzaga kelishi mumkin. Yirik shaharlarda, xususan, Nukusda, iqtisodiy o'sish va infratuzilma rivojlanishi bir vaqtning o'zida ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu yerda to'g'ri rejalashtirish va strategiyalarni amalga oshirish, ijtimoiy jihatdan adolatli bo'lgan shaharsozlikni yaratish zarur.

Qoraqalpog'istonning urbanizatsiya va shaharsozlik siyosati kelajakda yanada rivojlanishi kutilmoqda. Shaharsozlikka oid dasturlar va loyihalar orqali, shaharlardagi yashash sharoitlari va infratuzilma yanada yaxshilanishi mumkin. Xususan, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, aholi uchun qulay sharoitlar yaratish va ijtimoiy muammolarni hal qilish borasida yangi yondashuvlar ishlab chiqilmoqda. Qoraqalpog'istonda urbanizatsiya va shaharsozlik jarayonlari, shuningdek, aholi farovonligini oshirish va ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan faoliyatlar muhim o'rin tutadi. Bu jarayonlar atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, iqtisodiy o'sishni ta'minlashga yordam beradi va shaharlarning barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Qoraqalpog'istonda shaharsozlik va urbanizatsiya sohasidagi tadqiqotlar so'nggi yillarda sezilarli darajada ko'paygan. Bir qator ilmiy ishlar, hududdagi urbanizatsiya jarayonlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ular shaharlararo migratsiyaning tezlashuvi, iqtisodiy rivojlanish va ekologik xavflar bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqqan. Ayni paytda, Qoraqalpog'istonda shaharsozlikda yuz berayotgan o'zgarishlar va bu o'zgarishlarning ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri bo'yicha ilmiy izlanishlar cheklangan bo'lsa-da, ba'zi tadqiqotlar shaharlarning yashash sharoitlarini

yaxshilashga qaratilgan siyosatlarni aniqlagan. Masalan, Sh.M. O‘rinov (2020) shaharsozlik va urbanizatsiyaning ijtimoiy jihatlarini tahlil qilgan bo‘lib, u shaharlar rivojlanishining ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishini va bu muammolarni hal qilish uchun yangi yondashuvlarni joriy etish zarurligini ta’kidlagan. Bundan tashqari, J.X. Asqarov (2019) ekologik jihatlarni yoritib, Orol dengizining qurib qolishining Qoraqalpog‘iston shaharlaridagi urbanizatsiya jarayonlariga ta’sirini ko‘rsatgan. Uning fikriga ko‘ra, shaharsozlikda ekologik barqarorlikni ta’minlash uchun zamonaviy texnologiyalar va "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Qoraqalpog‘istonda shaharsozlik va urbanizatsiya masalalariga oid tadqiqotlar yanada rivojlanishi, yangi ilmiy izlanishlar va amaliy tadbirlar amalga oshirilishi lozim. Bu esa shaharlarning barqaror rivojlanishiga va aholi farovonligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa. Qoraqalpog‘istonda shaharsozlik va urbanizatsiya jarayonlari so‘nggi yillarda sezilarli rivojlanish bosqichiga o‘tgan. Ammo bu jarayonlar bir qator ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shaharlarning rivojlanishi va urbanizatsiya jarayonlari nafaqat iqtisodiy yuksalishga olib kelsa, balki aholi uchun sifatli yashash muhitini yaratishga ham xizmat qilmoqda. Biroq, ekologik xavflar, aholi zichligining ortishi va ijtimoiy tengsizlik kabi masalalar shaharsozlikda to‘g‘ri yondashuvlarni talab qiladi. Urbanizatsiya jarayonida barqaror rivojlanishni ta’minlash va ekologik xavfsizlikni saqlash uchun ilg‘or yondashuvlar, shaharlar infratuzilmasini yaxshilash va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘rinov, Sh.M. (2020). *Shaharsozlik va urbanizatsiyaning ijtimoiy jihatlari*. Nukus: Qoraqalpog‘iston davlat universiteti.
2. Asqarov, J.X. (2019). *Qoraqalpog‘istonda shaharsozlikning ekologik aspektlari*. Nukus: Qoraqalpog‘iston Ekologiya va tabiiy resurslar ilmiy tadqiqot institutining nashri.
3. Shodmonov, B.A. (2018). *Qoraqalpog‘istonning urbanizatsiya jarayoni va uning iqtisodiy rivojlanishdagi roli*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.
4. Mahmudov, R.A. (2021). *Shaharsozlikda barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlik*. Tashkent: O‘zbekiston ekologik muhofaza qilish jamiyati.